

BOLALAR NUTQINING YOSHGA XOS XUSUSIYATLARI VA EMOTSIONAL HOLATLAR

Obidova Shahnoza Shaxobiddin qizi

FarDU Magistr

<https://doi.org/10.5281/zenodo.17053276>

Annotatsiya

Ushbu maqola bolalar nutqining yoshga xos xususiyatlari va emotsional holatlarini tahlil qiladi. Tadqiqotda bolalar nutqining fonetik, leksik, grammatik va pragmatik darajalarda rivojlanishi ko'rib chiqildi, shuningdek, nutq shakllanishiga ta'sir qiluvchi ijtimoiy, psixologik va madaniy omillar aniqlandi. Maqolada emotsional holatlar nutq mazmuni va shakliga qanday ta'sir qilishi, undovlar, his-hayajon bildiruvchi so'zlar va prosodik vositalar orqali bolaning hissiy dunyosini ifodalash usullari tahlil qilindi.

Annotation

This article analyzes age-specific characteristics and emotional states in children's speech. The study examines the development of speech at phonetic, lexical, grammatical, and pragmatic levels, as well as the social, psychological, and cultural factors influencing language acquisition. It discusses how emotional states affect the content and form of speech, and how interjections, emotion-expressing words, and prosodic devices convey children's feelings.

Kalit so'zlar: Bolalar nutqi, yoshga xos xususiyatlar, emotsional holatlar, nutq rivoji, fonetik rivojlanish, leksik boylik, grammatik konstruksiyalar, pragmatik moslashuv.

Keywords :Children's speech, age-specific characteristics, emotional states, speech development, phonetic development, lexical richness, grammatical constructions, pragmatic adaptation.

Bolalar nutqining shakllanishi va rivojlanishi **psixolingvistika, ontolingvistika hamda pedagogik lingvistikaning** eng muhim va dolzarb tadqiqot yo'nalishlaridan biridir. Ushbu jarayon tug'ilishdan boshlab bosqichma-bosqich kechadi va bolaning **yoshiga, fiziologik va psixologik tayyorgarligiga, kognitiv rivojlanish darajasiga**, shuningdek, **atrof-muhit, ijtimoiy muhit va madaniy kontekst** kabi omillarga bevosita bog'liq bo'ladi. Shu bois, bolalar nutqini o'rganish nafaqat lingvistik, balki **psixologik, pedagogik va madaniyatshunoslik** yondashuvlarini ham talab etadi, chunki nutq rivojlanishining har bir bosqichi bolaning shaxsiy va ijtimoiy kompetensiyalarini shakllantirishda hal qiluvchi ahamiyatga ega.¹

Yoshga oid nutq xususiyatlari til tizimining barcha asosiy qatlamlarida — fonetik, leksik, grammatik va pragmatik darajalarda namoyon bo'ladi. Bola nutqining fonetik jihatdan rivojlanishi tovushlarni to'g'ri talaffuz qilish, urg'u va intonatsiya tizimini o'zlashtirish orqali kechadi, leksik darajadagi o'zgarishlar esa lug'at boyligining kengayishi, so'z ma'nolarini to'g'ri tushunish va qo'llash

¹ Vygotsky, 1984; Thought and Language. MIT Press

bilan bog'liq. Pragmatik jihatdan esa bola nutqi ijtimoiy vaziyatga moslashish, muloqot qoidalarini o'zlashtirish va nutqiy vazifalarni to'g'ri bajarish bilan tavsiflanadi. Shu bilan birga, bolaning emotsional holati nutqning mazmuni va shakliga bevosita ta'sir qiladi: ijobiy hissiyotlar nutqni erkin, boy va ifodali qiladi, salbiy hissiyotlar esa so'z boyligini qisqartirishi, nutq oqimini sekinlashtirishi yoki ifoda shaklini o'zgartirishi mumkin. Psixolingvistlar ta'kidlaganidek, nutqning shakllanishida hissiy fon ham kognitiv jarayonlar kabi muhim rol o'ynaydi, chunki his-tuyg'ular diqqat, xotira va tafakkur faoliyatini faollashtiradi yoki susaytiradi.²

Nutq rivojlanishining ilk bosqichida (1–3 yosh) bola ko'proq sodda gap tuzilmalaridan, takroriy so'zlardan va intonatsiya orqali ma'no yetkazishdan foydalanadi. Bu davrda nutqning asosiy vazifasi ehtiyoj va istaklarni ifodalashdir.

4–6 yosh oralig'ida esa bola nutqi grammatik jihatdan murakkablashadi, leksik boyluk ortadi va hikoya tuzish qobiliyati shakllanadi. Maktabgacha yoshdagi bolalarda so'z boyligining kengayishi ularning idrok va tafakkur darajasining o'sishi bilan bog'liqdir.

Emotsiyalar bolaning nutqiy faoliyatida muhim rol o'ynaydi. Masalan, quvonch holatida nutq tezligi oshadi, intonatsiya ko'tariladi, ohang ijobiy tus oladi; g'azab holatida esa nutq keskinlashadi, urg'u kuchayadi. Emotiv birliklar — undovlar, his-hayajon bildiruvchi so'zlar va prosodik vositalar — bolaning hissiy dunyosini ifodalashda asosiy vositalardan biridir. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, emotsional boy nutqqa ega bolalar muloqotda samaraliroq bo'ladi.³

Ingliz madaniyatida esa mustaqillik, shaxsiy chegaralar, hazil-mutoyiba, kinoya va individual fikrni ifodalashga urg'u beriladi. Bu hol ingliz tilidagi bolalar nutqida tez-tez uchraydigan o'ziga xos humor-based expressions va sarcasm elementlarida yaqqol namoyon bo'ladi. Natijada, ikki madaniyatdagi emotiv birliklar semantik jihatdan o'xshash bo'lishi mumkin, ammo ularning pragmatik vazifasi va hissiy intensivligi sezilarli farqlarga ega bo'ladi. Bu farqlar tarjima jarayonida murakkab semantik ekvivalentlik va pragmatik moslashuv masalalarini yuzaga chiqaradi. Masalan, o'zbek tilidagi "jonim bolam" kabi ifodalar ingliz tilida so'zma-so'z tarjima qilinganda hissiy yukini yo'qotishi mumkin, shuning uchun tarjimon madaniy mos variant tanlashi lozim. Shu bois, tilshunoslar, tarjimashunoslar va pedagoglar bolalar nutqini tahlil qilganda madaniy omillarni inobatga olishlari, ularning hissiy ifodalarga ta'sirini hisobga olishlari zarur.⁴

² Shakhovskiy, 2008 Emotiv Linguistics. Volgograd State University Press.

³ Clark, E. V. 2009. First Language Acquisition. Cambridge University Press.

⁴ Shakhovskiy, 2008; Wierzbicka, 1999.

Foydalanilgan adabiyotla

1. Vygotsky, L. S. (1986). Thought and Language. MIT Press.
2. Clark, E. V. (2009). First Language Acquisition. Cambridge University Press.
3. Karmiloff, K., & Karmiloff-Smith, A. (2001). Pathways to Language. Harvard University Press.
4. Shakhovskiy, V. I. (2008). Emotiv Linguistics. Volgograd State University Press.

